

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie مجموعة علوم

ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ - ՏԵՕՐԷՆ

Ղ. ՌՈՒԱՑ

Գ. ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 53

1899 ՄԱՐՏ 27

Ամեն տեղի համար Տարեկան կանխիկ 50 դահեկան, վեցամսեայ 26, իսկ եռամսեայ, 13 դահեկան: Օտար երկրաց համար տարեկան կանխիկ 15 Ֆրանկ: Թղթասարի ծախքը տնօրէնութեան կը վերաբերի: Հասը 40 փարայ: Գաւառներէ բօսքի բոլ ալ կ'ընդունուի 100 դրուցի տեղ 105 դրուց:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Եղև Տեղեկութեան. — Նոր Բարի Շրջան,
Խմբագրութեան. — Գրիչը գրագէտին. հողը հողագործին,
գործիքը գործաւորին:

Ա. Յ. Այլալեւ. — Կուսարեան ազգատոհմը:

Մեհրան Ուլալեւ. — Յուշատեղիի նշաններ:

Ղ. Բուր. — Գիւղատնտեսութիւնը հայոց մէջ:

Ղ. Բուր. — Ճարտարարուեստական. ներկարարութիւն:

Ղ. Բուր. — Ոտքերու գարշահոսքի բնութիւնը եւ ներքեանի
այտուց. Հարցում թիւ 83:

Արտ. — Առանձին Տնտեսականք:

Թերթի. — Ուղեւորութիւն երկրիս կեդրոնը:

Թղթակցութիւն, Հանելուկ, Ազդեցականք:

Հատը 40 փարայ

ՏՊԱԳՐ. ԳՐԻԳՈՐ Պ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ

Կ: Պալիս, Պապ. Այի Ճատտէսի, Թիւ 44

“ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ,,Ի Բ. ՇՐՋԱՆԸ

Ամբողջ հաւաքածոն՝ թիւ 1էն թիւ 52, կը ծախուի մէկ օտմ. ոսկի. իսկ իւրաքանչիւր անջատ թերթ 5 դահեկան:

Հանրապետականի Բ. Տարեշչյանի մէջ կարգ մը անձնաւորութեանց թերթ զըրկած ենք, իրենց բաժնեգինը վճարած չըլլալուն համար, ժամանակ մը վերջը դադարեցուցած ենք թերթերու առաքումը: Արդ՝ կը խնդրուի մեր Պատ. Դործակալներէն, որ բարեհաճին իրենց չըլանակին մէջ գտնուած այդպիսի անձնաւորութիւններէ ետ պահանջել թերթերը, և մեզ վերադարձնել:

Անոնք որ՝ հակառակ մեր ազդեարարութեան, կամ թերթերը ետ տալ չուզեն և կամ փոխարժեքը չի վճարեն, հետզհետէ իրենց անունը պիտի հրատարակենք հոս ։

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ԹԻՒ 28

Առաջին բառն է իմ հանելուկին,
Մարդերու յատուկ անուններէն մին:
Գարով երկրորդին բառ մ'է հինգ տառեան,
Որ մակըայներէն ժամանակական:
Իսկ երրորդըն է մի վանկ ածական,
Արդար և անմեղ անճանց զայն կուտան:
Դրէ՛ք ծարոնի մէջէն մեծ քաղաք,
Հինգերորորդն ալ տնոր մայր-քաղաք:
Երբոր զուք կարդաք Այբէն ինչև բէն,
Բանաստեղծ մը թող ներկայացնեն:
Իսկ երր Դիմէն Դա կարդալու ըլլաք,
Յայնժամ Մարգարէ մի պիտի գտնաք:

Ագ-Շէհրի Ազգային վարժարանի աշակերտ-
ներէն ՆՇԱՆ Յ. ԳԱՄԵՐԵԱՆ

ፆጊፆሄሩበኩፆኩኔ

Բազմապէս . — Խորին շնորհակալութեամբ
ստացած ենք երեկոան թղթաբերով, բազ-
մարդիւն միաբանութեանդ յանուն խմբա-
գրութեանս յղած թանկագին նուէրն՝ Վեր.
Հ. Մ. Քաջունիի Դիտ. բառարանը և մէկ
նամակը: Անցեալ ամսոյ Զին (Բ. Ե.) յղած
ենք նամակ մը և մանտա-բօսթ մը Փրանս,
թղթատարով: Մասնաւոր նամակ պիտի շըր-
կուի:

Զարչանկա . — Գ. Պարոնկարդեան էֆ. — Թերթիա Տիրդ Թւոյն մէջ պատառխանած ենք անդամ մը . յաշատեոր զրկեցինք նոյն շաբթուն իսկ , փնտռեցէք Թղթատունը :

Պարտիպակ. — Ե. Փ. — Նամակնիդ. ըս-
տացած եմ. շնորհակալութիւն թերթիս նը-
կատմամբ ձեր տածած համակրանքն. Գարսա
Մուսայ թերթ կը զրկենը այս թիւէն :

Պարտիզակ. — Յ. Սինանեան Էֆ. - Ըստացած ենք թիւներէն Արմատանեալ հիւանդութեան վրայ ձեր զրկած յոյժ շահեկան ուսումնասիրութիւնը, զոր կատարած էք արուեստագիտական հիմնութեամբ. պիտի հրատարակուի:

Հատըմ-բէօյ . — Օր . Հրանուշ ձեր նա-
մակին կ'սպասենք :

Նարսիսի. — Պ. Կ. Պոսլեան էֆ., —
նամականիդ ստացած ենք. ձեր և Յովսէփ-
եան էֆ. ի բաժնեգրները գանձած՝ Պայպլը
— Հաւաքէն: Արջառախտը չի՞ծուկով դարմա-
նելու դրութիւնը տակաւին փորձի տակ ըլ-
լալուն, առ այժմ ձեզ անմատչելի է մենք
պիտի գրենք յարմար առիթով նախադրու-
շական և առողջապահիկ միջոցներուն վրայ:
Ձեր խնդրանքին համաձայն բամպակի մշա-
կութեան վրայ ընդարձակ անդեկութիւններ
կուտանք, բայց որովհետեւ թերթիս ծաւալը
և նիւթական կացութիւնը չի ներեր, ամեն
ուղղուած հարցումներու անմիջական պա-
տասխան տալ, ուստի պէտք է քիչ մը սպա-
սէք կրնաք ձեր նամակով յիշած հարցումները
դրկել:

Երգը ուժ.— Սուրէն էֆ. Յ. Ուզունեան.—
ստացած ենք նաժանիդ, կը հրատարենք:

Ատա-Ֆազար . — Գործակալ . — Ստա-

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie معجم علوم

ԽՐԱԳՐԱՊԵՏ - ՏՆՕՐԷՆ

Գ. ՌՈՂՍ

Գ. ՇՐՋԱՆ

ԹԻԻ 53

1899 ՄԱՐՏ 27

Ազգային մեծանուն գրագէտ Տիար եղիա Տէմիրճիպաշեան, Հայ Մամուլի անհրաժեշտ համակրելին — Գրասէր Ա. տում — Հանրագիտակի ներկայ Գ. Շրջա- նէն սկսեալ, յանձն առած է աշխատակ- ցիլ գրական ճիւղին, և զրկած է մեզ այս անգամ, հետեւեալ գրութիւնը:

ՆՈՐ ԲԱՐԻՔ ՇՐՋԱՆ

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ, Շաբաթաթերթ գրական ու գիտական, իր առաջին տարին կը բոլորէ եւ երրորդ տարւոյն մէջ կը թեւակոխէ: Տնօրէն-Խմբագրապետին հրաւիրանաց վրայ կու գամ աշխատութեան իմ ալ բաժինս բե- րել սոյն Հանդէսին, որուն պէտքն ըմբռնող- ներուն առաջիններէն եմ: Ուսումնական ա- մէն մարդու միտքն ամէնէն յաճախ կը մագ- նիսուի Տասնեւութերորդ դարէն: Արդ, այդ դարուն մեծագոյն աննման յիշատակարանն է ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ԲԱՌԱՐԱՆՆ. որքան նոր ու յանդուգն՝ այս գործին գաղափարն, նոյնքան հոյակապ եղաւ իր գործադրութիւնն: Եւ ո՛ր- քան ալ մեծ ըլլայ Տիտոսն, իր մեծութենէն բան մը պիտի պակսէր, ի՛նչ որ այնքան մե-

ծախաւ իր ժամանակակից գիտնոց եւ իմաս- տասիրաց պահուեցաւ՝ սրտէս և ամէն դարուց այնքան մեծանուն գիտնոց ու իմաստասի- րաց: ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ ԲԱՌԱՐԱՆԻՆ հիմնադրին, այո՛, կատարեալապէս մեծ գիտուն եղաւ, ո- լովհետեւ... գիտութեան խոնարհ կրտսեր եղբայրն յարգեց, զոր ցայն վայր ոնտեսած էին մեծամեծ գիտունք: Ամենալավ կը հաւ- տատէ մարդ այս ճշմարտութիւնն, այլ յօգուտ ընթերցող հասարակութեան պէտք է հոչա- կիլ զայն. ընթերցող հասարակութեան մէջէն քիչեր կը ճանչեն վսեմաշուք Գիտութեան կրտսեր խոնարհ եղբայրը, Մեծադատիւ Ար- հեստը: ՄԵՄԱՊԱՏԵԻՆ իսկ՝ որ ամէնէն հա- սարակ պատուանունն եղաւ՝ թերեւս չատ տեսնուի խեղճ Արհեստ Աղբօրն համար, որ Տնտես Աղբարի դիրք հազիւ ունի: Գիտու- թիւնն է յանցաւոր իր եղբօր այս խոնար- հագոյն դիրքին համար: Ո՛չ երբէք, այլ Գի- տունք: Տիտոս վրէժը լուծեց Արհեստին, բո- լոր արհեստանոցներն այցելելով, բոլոր արհես- տաւորներն ալ եղբայրակից համարելով, և Ար- հեստին քաղաքացւոյ իրաւունք ընծայելով մեծ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻՆ մէջ, գիտութիւններն նոր կերպարանքի մը տակ ներկայացնելով, լրստ պահանջման նոր ժամանակաց իրապաշտ ի- մաստասէր ոգւոյն:

Հայոց ՀԱՆՐԱԳԻՏՍՈՒԹՅԱՆ Հանդէսին ալ այս է անգնահատելի առաւելութիւնն, որուն փառքը վերընծայելի է յեւրոպայ գործնական գիտութիւններով պարապած Բոլսոյ է-ֆէնտիին: Ազնուականութեան տիտղոսներն Աստուած ինքը տուաւ ռամիկ Արհեստին, ատաղձագործի կամ հիւսան մը որդի ծնանելով եւ նախընտրաբար իր առաքեալներն աշխատաւորաց խոնարհ դասուն մէջէն առնելով: Ուստի երկնից մասնաւոր օրհնութեան կ'արժանանայ, ո՛վ որ Արհեստից զարգացման ինքզինքը կը նուիրէ: Այդ օրհնութեան բաժանորդ ըլլալու համար, յօժարակամ կ'ընդունիմ ես ալ աշխատակցիլ, աշխատաւորաց աշխատութիւնը գիտութեան ջահով լուսաւորող եւ արհեստից սէրը ժգովութեան միջարժարժող օգտաշատ օրհնառատ հրատարակութեան: Պր. Բոլսոյ ԱՐՀԵՍՏԻՆ (Métier) Գիտական մարդն է, ես ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ (Art) Գրական չարդն եմ: Արուեստն անշուշտ Արհեստին հետքն է, բայց շատ անգամ ճարտարութեան գործոց մէջ Արհեստն ու Արուեստը կը միանան. եկեղեցի մը արհեստի որքան արուեստի գործ է. հիմն ու սրակն իրարմէ անբաժան են: Գիտութիւնն երկուքին ալ կը հրամայէ, այնքան փափկութեամբ ստիպն' որ ո՛չ Արհեստաւորն ո՛չ Արուեստագէտը կը կասկածին թէ ամենապէս գիտութեան իշխանութեան ներքեւ կը գտնուին: Գործաւորը քարը կը նետէ քանդակագործին. բայց այդ քարին չափն ու քանդակին կամ շինուածոյն մէջ անոր շափակցութիւնն ո՛վ կուտայ, ո՛վ կ'ուսուցանէ մարմնոյն ու շնքին մարդակազմութիւնն. ո՛վ, ի թէ՛ ոչ Գիտութիւնն: Իսկ գիտութեան ճառագայթներն ո՛վ շօտափելի կ'ընէ, ո՛վ զայն սիրելի կը կացուցանէ ժողովրդին. — Գրականութիւնը:

Ռուսահայ կարեւոր Հանդէսին՝ Մարտին անկեղծ գնահատումը պատուարեր է ՀԱՆՐԱԳԻՏՍՈՒԹՅԱՆ: Նոյն Հանդէսը նոյն անկեղծութեամբ զիտել տուած է թէ, ՀԱՆՐԱԳԻՏՍՈՒԹՅԱՆ երթափողոսին (ԳԻՏԱԿԱՆ ու ԳՐԱԿԱՆ) ամբողջական գործադրութիւնը չէ տեսած Պ. Բոլսոյ Հանդէսին մէջ: Այդ վանցառութիւնն ակամայ, եղած է: Խմբագրութիւնն ներկայ չընտան զիտի ջանայ համակշռել երկու մասերն ալ: Առայդ սկզբնաւորութիւն մ'արդէն յաջողած է ընել Ա. Շրջանին վերջերն:

Ես Հանրագիտակն ընդունեցայ նախաշրջանի 50 թիւէն, ուր Ուղուրիտան — որ իմ եւրոպայ ուղևորութեան միջոցին ԼՈՅՍԻՆ նոր փայլ մը տուած է — ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած էր ինձ ձօնեալ, ու կարծես... իմ վրաս. այնքան նմանութիւն գտայ այդ Etude ին մէջ՝ Մօբասանին ու իմ միջև: Իր հոգիաւոր սիրականն հասկնալու եւ անոր հոգին անպայման իրարոյ սիրուհոյ մը փափկութեամբ անաղելի վիպասան-բանաստեղծին հիւանդ հոգին իր փափուկ ձեռուրներուն մէջ առած, կը գգուէ զայն, կը հարցասիրէ, կ'օրորէ, կ'ունկնդրէ — անոր թելադրիչ լուծութեան ու թէ՛ կիզիչ պերճախօսութեան: Զուրին՝ ծովուն վրայ եղած, մաշկ մենաւոր ժայռին լոյս կատարն ելած ժամանակ կ'երթայ կը գտնէ զայն. նէ ե նա՛ միանակ առանձին անհուն ովկէանոսին վրայ՝ անհուն երկնից ներքեւ...: Ու կը վուժուէ Ուղուրիտան, ու կը հեկեկէ՛, ժայռերէն արցունքներ՝ ալիքներէն կողկողանքներ խելու աստիճան...: Իրա՛ւ է, այն գեղեցիկ ճառատագիրն, այն նկարիչի գլուխը մտաւանջ, այն փափուկ խորագրաց սիրտը ցաւատանջ, իրա՛ւ է՝ հիւանդանոցի՝ մէջ պիպի փախճանի, չիջանի...: Վա՛ր Մօբասանի վա՛ր...: Ինչո՛ւ, ա՛խ, ինչո՛ւ գրածներդ այնքան տառտիկ ապրեցար. ինչո՛ւ ամեն նախասահմանեալ էակի հետ՝ սուր մորթին ու հոգիին մէջ մտար, անոր հետ՝ անոնց ամէնուն հետ ամեն անգամ ինչո՛ւ Անաւոր. Գրականութիւնն, արուեստ մը, զայն ինչո՛ւ կեանքը ըրիր. կեանքն է՛ր մահուան ստորադասեցիր: ՏԱՆՆՈՒՆՃԻՈՅԻ նման ինչո՛ւ «Մահուան յաղթանակ»-ն երգեցիր օգերուն մէջ, բարձանց բո՛ւ, — անդնդոց վրայ, քերսի ալջամուղջներու...:

ԳՐԱՍԵՐ ԱՅՈՒՐ

ԳՐԻՉԸ ԳՐԱԳԵՏԻՆ,

ՀԱՆԸ ՀՈՂԱԳՈՐԾԻՆ,

ԳՈՐԾԻՔԸ ԳՈՐԾԱԽՈՐԻՆ.

Այս տողերով կ'սկսենք ՀԱՆՐԱԳԻՏՅԱՆԻ Գ. ՇՐՋԱՆԸ, որու խմբագրապետութիւնը մտանձնեցինք, ոչ թէ մեր գրչի զբօսանքները ժողովուրդի գրասեղանին վրայ նետելու, ոչ թէ իբր հրապարակագիր երեւելու փառասիրական վաղանցուկ փափարի մը գոհացում տալու համար, ոչ թէ քնար ի ձեռին հացակարօտ ժողովուրդը անուրջ անուրջ նետելով, բանաստեղծական ունայնութիւններու մէջ տարուբերելու, ոչ թէ վերացական կեանքի վիպակերպ նկարագրութիւններով իր գործօն եմը իր մէջ թմրեցնելու՝ սպաննելու. այլ գրիչ ի ձեռին, առաջնորդ հանգիստնալ խոնարհաբար ժողովուրդին, և ճանչցնել հողը՝ հողագործին, գործիքը՝ գործաւորին, տունը՝ տանտիկնոջ. այս եղած է մեր բնաբանը, և այդ բնաբանին մէջ ամփոփուած է մեր ամբողջ ԻՏԷՄԼԸ:

Եւ ահա այս միամեայ արկածալիւր շրջանին մէջ, անյողգողդ կամքով մը ամէն կարելի բարոյական և նիւթական զոհողութիւններ ընելով, մեր նպատակի իրագործման, մեր խոստումներու գործադրման սկզբնաւորութիւնը կնքելով, նուիրեցինք Հանրագիտակի համակիր ընթերցողներուն: Ահա այս դղիչն յաջողութեան սկզբնաւորութեան հանդէպ ոչ միայն կը մոռնանք մեր տաժանաւորութիւնները, ու տոյժերը, այլ և խանդավառ արախութեամբ, Հանրագիտակի նոր շրջանի վերածնունդին հետ կուգանք ողջունել հասարակութիւնը, և մեր շնորհակալութեանց անկեղծ արտայայտութիւնները սա տողերուն մէջ պատկերելով նուիրել մեր ձեռնարկի յաջողութեան սատար կանգնողներուն:

Բայց միևնոյն ատեն, մեր դիրքին ու պաշտօնին յատուկ վեհանձնութեամբ ալ, ներողամիտ ակնարկներ ձգելով միայն կանցնինք ամեն անոնց վրայ, որոնք թաքուն կամ բացայայտ մեքենականութիւններով, դձուձ ու փցուն շահագիտութիւններով, մեր մէն մի հարօգուտ քայլափոխին առջև մէյմէկ խոչ ու խոթ կանգնելու սխալանքները գործելէ ու գործադրելէ ետ չի կեցան...: Այդպիսիները արդէն, յառաջդիմութեան ցեցերն են, մարդկային ազգի բարոյական վիշտերն են, որոցմով չը պիտի ուզենք իսկ զբաղիլ, քանի որ՝ անոնց հանդէպ, Հանրագիտակ վեհոգի աջակիցներ, ճշմարիտ բարեկամներ ալ ունենալու բաղդէն չի զրկուեցաւ. աջակիցներ՝ որոնք թեւ ու թիկունքն եղան իր հանրօգուտ գործի յաջողութեան և յարատեւութեան մէջ. ուստի և, այդպիսիներու համար՝ Հանրագիտակ շնորհակալութեան աւելի մեծ բան մը կը պարտի. և հոս՝ չի թերանար, ճիշդ իր այս վերածնունդի առաջին թւոյն նախօրուածի վերապահեալ տողերը անոնց Բանունով ոսկեզօծելու, և անոնց անունը՝ Հանրագիտակի նոյն այս վերապահեալ տողերուն մէջ յաւերժացնելու, ինչ որ պարտք ու պատիւ կը համարի իրեն: Արդէն իսկ՝ մեր պաշտօնական յայտարարութիւնէն աւելի՝ Հանրագիտակ իր ամբողջ 52 թիւերով մշտատե վկայ մը չէ՞ մեր ըսածներուն. ուրեմն՝ քանի որ մեր միամեայ աշխատութիւններու համարատուութիւնը կ'ընենք այսօր հրապարակաւ, չենք մոռնար ամենէն առաջ Հանրագիտակի գլխաւոր աշխատակցին՝ Տիար Մովսէս Կ. Մալաքեանի անունը հոս յաւերժացնելու, որ իր երկրագործական հմտալիւր և օգտաշատ յօդուածներու շարքով, և իր պարզ ժողովրդական լեզուով ու ոճերով, Հանրագիտակի բազմազան ընթերցողներու երկրագործ դասակարգին հիւթ ու նիւթ մատակարարեց:

Տիար Մ. Կ. Մալաքեան, անոնցմէ

է, որոնք առանձնաշնորհեալ բնատուր
յատկութիւններով կրչուած են մարդ-
կային ազգի յառաջդիմութեան դործին
լռիկ ու մնջիկ, այլ ճշմարիտ սատար-
ներն ըլլալու: Անոնք որ անձամբ կը
ճանչեն զինքը, անոնք որ տեսած են
այդ եռանդուն ու աւիւնոտ դեռաւոր
երիտասարդը, անգամ մ'էս մեր այս
ըսածները անձամբ անձին կը հաստատեն:

Տիար Մ. Կ. Մալաքեան՝ բնիկ
Ռստոյթոցի, իր երկրագործական ու-
սումն առած է Ֆռանսա՝ Մաթիէ տը
Տօմպարի անունը յաւերժացնող Նանսիի
երկրագործական Վարժարանին մէջ:
ուրկէ վերջը՝ Մօնթէլիէի Համալսարանի
դասաւանդութեանց հետեւելով, Գիտու-
թեանց Պսակաւորի փառաւոր դափնեով
ուսումնագարդ, իր ընտանեաց ծոցը վե-
րադարձած է: Տիար Մալաքեան՝ ինչ
յաջողութեամբ որ արօրը դաշտին մէջ
կը վարէ, նոյն յաջողութեամբ և գրիչը
թուղթին վրայ կը շարժէ. և մենք իրա-
ւամբ կը կրկնենք հոս՝ մեր յօդուածի
վերնագիրը՝ «Գրիչը զրագէտին» «Հողը
հողագէտին», և պատիւը այդպիսինե-
րուն: Հանրագիտակ ալ իրաւամբ կը նը-
ուիրէ իր ամենէն համակրախառն շնոր-
հակալիքները, իր ամենէն աւելի յաջող
և աննկուն աշխատակցին և արուեստակ-
ցին: առանց սակայն մոռնալու, այդ
համակրանքէն ու շնորհակալեաց ձօնե-
րէն բաժին հանելու՝ Տիար Տ. Պօղա-
ճեանի՝ բաղմարդուն վաստակաւոր Հայ
Պիւթագորին, որ իր գիտական խնդիր-
ներով Տիար Ն. Թոքաթլեանի, որ իր
«Ժողովրդական իրաւաբանութիւն» վեր-
տառեալ նպատակայարմար յօդուածնե-
րով ինչպէս և Տիար Արմենակ Խանճեա-
նի և Մատաթի, որոց հետ և Տրդ. Յ.
Սանտալճեանի՝ որ ոչ նուազ իրենց ա-
ռողջապահական և բժշկական պաշար-
ներով նոյնպէս և Տիար Միհրան Յով-
հաննէսեանի, որ իր բանասիրականնե-
րով հարստացուցին ու ճոխացուցին
Հանրագիտակի սիւնակները:

Իսկ ամենէն վերջ, Հանրագիտակ իր
պատահական յօդուածագիրներուն աչ-
մասնաւոր շնորհակալիքներ յայտնելով,
իր այս տարեկան համարատուութեան
մէջ յօրժ պատուաւոր տեղ մը կը նուիրէ
Արաքսին՝ որ իր խիստ օգտակար և շա-
հեկան Առտնին Տնտեսականներով, և
Տանտիկնօ՝ որ իր Խոհանոցի Բաժինով զար-
դարեցին ու համով հոտով սնունդ մա-
տակարարեցին Հանրագիտակի սիւնակ-
ներուն: ուստի և՛ Հանրագիտակ ալ ի-
րենց անունը այս տողերուն մէջ կը նը-
ուիրագործէ, իր գրչի ամենէն աւել-
նոտ թափովը, և այսպէ՛ս յաւերժացնե-
լով կը վերջացնէ իր այս յայտարարու-
թիւնը:

* *

Բայց անշուշտ մեր պարտաճանաչութեան մէջ
թերացած պիտի ըլլանք, եթէ՛ մեր այս շնոր-
հակալիքներու շարքին մէջ մոռնանք յիշելու
Տիար Վահրամ Յ. Մարգարեանի անունը, որ
ամբողջ 3 ամիսներ, թերթիս Տնօրինութիւնը
վարած, և նիւթապէշ թէ բարոյապէս թեւ
ու թիկունք գտնուած է բոլորովին անշա-
հախելի ոգւով Տիար Վ. Յ. Մարգարեան
ստուգիւ արժանի գաւաին է և յաջորդը՝ Յա-
րութիւն ազա Մարգարեանի, որու ժառանգ
թողուցած Մէրճան-Չարչուի Գրատունը ան-
խախտ պահելով հանդերձ, իր կարգ մը
մանկավարժական հեղինակութիւններով և
հրատարակութիւններով ալ իր բարեյիշատակ
հօր յիշատակն յաւերժացուցած է: Ուստի և
շնորհակալութիւն իրեն ալ, որ գրականու-
թեան ծաւալման և յառաջդիմութեան հա-
մար ազդատիրութեամբ բարոյական ու նիւթա-
կան զահողութիւններ չի զրանար:

* *

Հայկական մամուլի պատուարժան ներ-
կայացուցիչներն ալ ոչ նուազ համակիր գլու-
նուած չեն Հանրագիտակի. ուստի և մենք,
իր իրենց յետին պաշտօնակիցն, կը փու-
թանք մեր ամենախորին շնորհակալեաց հա-
ւատութիւն մատուցանել:

Տեղական թերթերէն «Բիւզանդիոն»-ի՝ որ
յաճախ Հանրագիտակի յայտարարութիւննե-

րեն հիւրընկալելով, անոր տարածման սա-
տորած է, ինչպէս և շատ անգամներ ալ Ս-
րեւելք:

Իսկ արտազանմանի ստորերակա՞ն թեր-
թերէն՝ վէճակի թաղմորդիւն Ուխտի
օգտաշատ Բաղմովէպ հանդիսին՝ որ քոչաքին
անգամ ըլլալով մասնակից լինաւ հանրագի-
տակի մաքնագիտական ուղղութեան կարեա-
րութիւնը և պէտքը՝ անկողմնակալ դուրս

եւ մանապէս՝ կովկասահայ «Առաք»
ամսագրերի յարգոյ խմբագրին, որ մասնա-
ւոր համակրանքով վեր հանած է մեր թեր-
թի նպատակը, և մանրամասն ձեռնարկութիւն-
ներով ծանօթացուցած է ծրագրով՝ ուսա-
հոյ ժողովուրդին՝ ջերմագին յանձնարարե-
լով:

* *

Իսկ մենք, երբ իբրեւ խմբագրապետ՝
Հանրագիտակի զեկը ձեռք առինք, այս
վերջացած միամեայ շրջանին մէջ ի՞նչ
ըրինք:

Մեր այս նուիրական պաշտօնի գլու-
խը անցնելէ շատ առաջ արդէն, դպրո-
ցական գրասեղանին վրայ թողուցած է-
ինք մեր գրիչը հապճեպով, և ընդ եր-
կար՝ անոր տեղ վարեցինք կռանը սալին
վրայ, արօրը հողին մէջ, և բազմաշատ
փորձարկութիւններով բեղմնաւորուած,
ու բազմամեայ փորձառութիւններով
բեռնաւորուած, մեր մէջ միացուցինք
գործնական մարդը տեսականին հետ,
գրիչը հաշտեցուցինք գործիքին հետ,
Արհեստը բարձրացուցինք մինչև գիտու-
թեան նուիրական պատուանդաններուն
առջև... բայց ահա յանկարծ՝ տնտեսա-
կան տագնապներէ անմիջապէս վերջ,
կարծես երկարատեւ քունէ մը ընդոստ
արթնցած, մեր մրոտ աշխատանոցին տեղ
գրասեղանը՝ սեւորակ դաշտին տեղ ճեր-
մակ թուղթը՝ արօրին ու գործիքին տեղ
գրիչը գտանք միայն մեր առջև, որ քիչ
մը ժանգոտ ու ընթարմացած թէև, բայց
սրեցինք իսկոյն՝ ու... այդ օրէն՝ առ-
ժամաբար մեր սիրած հողը հողագործին
թողուցինք, գործիքը գործաւորին, և

գրիչը գորգուրանօք ձեռք առնելով,
մեր չեմ գիտեր նախապահմանեալ արդ-
եօք, դերին մէջ մտանք վերջապէս՝ թէև
քիչ մը կանուխ թերեւ... Մենք ըլլա-
նք մեր գրիչը նուիրել՝ ո՛չ թէ սո-
խակի, առուակի, պուրակի կամ ծմակի
մուտաներուն, այլ հողագործին մասնա-
ւորապէս, և արհեստաւորին ընդհան-
րապէս. և ո՛չ թէ իրենց աղու երգեր
յօրինելու, բանաստեղծութիւններ հիւ-
սելու, այլ գիտութիւնը խոնարհեցնե-
լով մինչև աւանդութեան մշտնապատ հո-
րիզներ, և անկէ կենսապարզ և լոյս տա-
րածել, և այդ լոյսին մէջ, ցոլցնել երկ-
րագործին ու արհեստագործին հացը՝
որ խարխալումով կը վնասուեն, և այն-
չափ դժուարութեամբ ձեռք կանցու-
նեն. Իրաւ է թէ մեր այս նպատակը
չա՛տ ու շատ բարձր է մեր անձնական
կարողութենէն, և սակայն աշխատակից-
ներու հաւաքական ձեռնառութեան
վստահելով, հաւատքով ձեռնարկեցինք
և ըստ կարելոյն ալ կրցանք հաւատար-
մօրէն ծառայել մեր նպատակին՝ Եւ որ-
պէս զի՞մեր այս ձեռնարկէն ժողովուր-
դը իրական և անմիջական ձգնակարու-
թիւն մ'ունենայ՝ հարց - պատասխանի
դրութիւն մ'ալ հաստատեցինք, որով
մեր բաժանարդները իրենց գրադմանց
յատուկ և իրենց համար գաղտնիք ե-
ղած ու եւ ինդրոյ մասին ուղղակի խոս-
բագրութեանս խմբով, պէտք եղած
գիտացուցիչ պատասխաններ տալով
այս գրութեան օգտակարութիւնը բա-
ցայայտ կը տեսնուի մեր վերջացած շրջ-
անին մէջ՝ քան 100ի մօտ հարցումներ
ուղղուած են՝ մեծ մասամբ քննադա-
նական, որոնք գրաւակտն են մեր
խոսառնմանը, և մշտապես վկաներ մեր
միամեայ գործունէութեան:
Թէև ոմանք թերթի ուղղութեան
մասին իրաւացի դիտողութիւններ աւել-
ղած են, ըսելով թէ Հանրագիտակ պէտք
է զուտ գիտական և արհեստական թեր-
թը ըլլայ, որու այնչափ գլխի պէտքը

և Եռուսեփեան աղնուատուհմիկ գերդաստանի տնօրէնաց վերապահեալ մանկիւններ էին :

Իսկ Պարոն Սողոմոնի բացառաբար իւր մեծարուէին Պարոն Յովհաննէս Սալայան, որ Ամբղէրոսաւոր նշանաւոր վաճառականներէն էր, և Վեժմանուհի Նուպար Փաշայի պապը՝ Պարոն Սողոմոն, որ Եւրոպայի վաճառական մէջ, և Բուռնի Պոնարարթեան մը վանն զի Գաղղիոս ուղևորութեան միջոցին ծոնթթնացած էր Շախալէան Ա. ի հետ :

Պարոն Սողոմոն իր վաճառականութեամբ հանդերձ, սեղանաւորն եղած է նաև հաւաքաւոր Դարա-Սոման ծղուններուն :

Նուպար Փաշայի պապը ընտելեալ չափ վեհ կամ հսկայտ է եղեր, և ընաւ մէկու մը «Թէմէնիա» և էլ վալլա՛հ ընելու, շողքորթելու չի խոնարհիր եղեր :

Պարոն Սողոմոն երեք մանչ զաւակ ունեցած է՝ Մկրտիչ, Նուպար և Դաւիթ, և երկու աղջիկ :

Դաւիթին որդին էր Սողոմոն Պէյ-Նուպար, որ Մալազոֆ շոգենաւով ծովակուր եղած է :

Նուպարը՝ մէկ որդի ունեցած է, որ է Յովհաննէս-Նուպար :

Իսկ Պարոն Սողոմոնի տնօրէնիկ քրդին՝ Մկրտիչ-Նուպար, որ Եւրոպացոյ մէջ ֆան-Պաթիթ-Նուպար անունով ճանչցուած է, և որ ի Բարիզ պարբերաբար պտրելով, եգիպտոսի մեծանուն Մէհմետ-Ալի փաշային ներկայացուցին ու զանազան ապրանքաց հայթայթին էր :

Պարոն Մկրտիչ-Նուպար խնամացած է Ապրայիան գերդաստանին՝ ազնանապագի կիւլհանրմ-Անգրոյի հետ :

Կիւլհանրմ-Սաթալէն, բարեպաշտ ու արար մար մէջ և կծթը զաւակաց տէր : Չորս զաւակները՝ արու են, որոց Բնոջնէրն են Կարապետ (Շարս Պէյ), Սողոմոն, Առաքել, և Նուպար. երեքն աղջիկ, որք են՝ Տիկին Մարիամ-Աստուածաբուր, Ապրո, Տիկին Մարթա Գ. Մարկոսօֆ, որ ի Զմիւռնիա իր ժամանակակից մէջ միակ բաւառնք առած Հայուհին ճանչցուած է, քր կը նախընտրէ եղբր Թրանսերէն խօսիլ յաճախ :

Պարոն Սողոմոնի ամենէն պարիկ թռանալ հին ալ՝ Պոլիս անտէրով Թրանապոյի մը տըրուած է :

Ասոնք ամէնքն ալ ի Զմիւռնիա Հայոց թաղը ծնած, բայց յետոյ՝ Եւրոպացիաց թաղը հաստնոտուած են :

Պարոն Մկրտիչ-Նուպար ո՛չ ժրայն իր բոլոր զաւակացը համար մասնաւոր հոգածութիւն ունեցած է, այլ և աղգիւն քնդհանուր զաւակացը համար եղ ինչ նիւազ գիւրգուրանօք և խանրքղատանօք վերաբերուած է : Զմիւռնիոյ՝ Մ. Մեղրաբեան վարժարանի մէջ Թրանսերէն լեզուն առնջին անգամ մտցնելու պահանջաւ եղած է Վարդ փոխարէն «անհաւատ» տիտղոսը ժառանգած է ժամանակակից ասակութենէն :

Կիւլհանրն Պարոն Մկրտիչ-Նուպար, որ մը կը աւանդէ որ այդ Մեղրանեան վարժարանին մէջ՝ կառավարիչ-վարժապետը ինչեղ մը կը պատժէր փալախայով : Պարոն Մկրտիչ ի տես այն պատժոյ ահաբի տեսարանին, այն աստիճան կը յուզուի, որ նոյն օրը՝ այդ պատժոյ նահանգաւորական գործիքը կրտնէ, և Գաբի թախիվը կարգ կատար ընելով, հարկաւորին ծակը կը քնայ, որով այն օրէն ի վեր Զմիւռնիոյ դպրոցներէն բարձունք է Թալախայի խժդժական գրութիւնը :

Զենք գլագեր թէ Պարոն Մկրտիչի հոգին ալ պիտի արտօնանայ, երբ լսէ թէ իր նուսպար զաւակն ալ, խարազանի հարուածն վեճալուցած է իր պաշտօնաւորացած ժրջալայէն, ուր Եգիպտական պատիժներու կարեւորներէն մէկը նկատուած էր երկար առեմէ Եւ ահա՛ ասոր հանար առածի կարգ անցած է ըսել : «Մկրտիչ-Նուպար՝ Զմիւռնիայէն Թալախան վերցուց, և որդին՝ Նուպար ալ, Եգիպտոսէն խարազանը :»

Պարոն Մկրտիչ-Նուպարի երեք մանչ զաւակները՝ պեռական ժայլուն շարժաններ ունեցած են Եգիպտական ուղղութիւն մէջ թէ և Առաքել և Նուպար՝ որպէս լիւրեց հօրը չախայի վաճառատունն ալ շարժանակած են :

Իսկ Պարոն Մկրտիչ-Նուպարի տնօրէնիկ որդին՝ Շարս պէյ Նուպար, անդառն ի պատանեկութենէ, Եռուսեփեան Պոլս պէյ քովիլը մնաց, և անոր պաշտպանութեամբը շուտով յառաջացաւ :

Պօղոս Պէյ Եղևուֆ, Եգիպտոսի պետական վարչութեան մէջ Արտաքին գործոց և Առևտրական պաշտօնեայ ընտրուելով, անմիջապէս ետքը իր մօտը հրաւիրած էր պատանին Կարապետ (Շարլո պէյ Նուպար) որ կարգուած է Արտաքին գործոց նախարարութեան Թարգմանութեան սենեկին գլխաւոր պետ և միանգամայն Մէհմետ Ալի փաշային լայնակալ քաղաքական-թարգմանի պաշտօնին, միևնույն ատեն հայրն Պ. Մկրտիչ Նուպարեանն առիթ ընտրելով վերոյիշեալ պաշտօնով ի գլխաց և գլխաւորական կառավարութեան:

Շարլո պէյ Նուպար իր բնական տաղանդովը հեղհեղէն կանաւորեց որ ծնուելով, իր երիտասարդութեան թարմ հասակին մէջ իւրիկ ներհաճն ու հանճարեղ պետական պաշտօնեայ, մեծ համբաւ շինեց, և իր ստանձնած պաշտօնները՝ այն աստիճան խղճմտութեամբ և յաջողութեամբ վր կատարէր, որ ոչ միայն Մէհմետ Ալի փաշային ամենատիրելին ու ամենահաւատարիմ մէկ պաշտօնեայն հռչակուեցաւ, այլև տեղակալն հիւսնատոտական մարմինէն և ընդհանուր ժողովուրդէն գնահատուեցաւ:

Այս համակրելի երիտասարդ Եգիպտական պաշտօնեան՝ ամենախայտաւոր կը խոտաւնար, և Եղևուֆեան Պօղոս Պէյ իւր իւր յաջորդը կը նկատէր, պայծէ և ըստ այնմ իւր պատրաստելու:

Շարլո Պէյ Նուպար բազական տարիներ ամենայն շրջահայեցութեամբ և խնամտութեամբ պաշտօնավարելէն ետքը, տարաբախտաբար կրճախատէ կը վարակուի:

Եգիպտոսի Մեծ Փաշան՝ երբ կը տեսնէ երիտասարդ պաշտօնեային առողջութեան անկեալ վիճակը, կը հրամայէ իսկոյն օգտօրէնութեան ղրկել զինքը իւր ծննդավայրը Զմիւռնիա, հոն հիւանդութիւնը կազդուրելու համար:

Մայն ուղևորութեանը համար՝ կառավարութեան կողմանէ մասնաւոր առաքատանաւ մը (*) հայազգի պաշտօնատարին արամադրութեամբ ներքև կը դրուի:

Երբ վերոյիշեալ նաւը դրօշակներով զարդարուած՝ Զմիւռնիոյ նաւահանգիստը կը

ժամանէ ու կը խարսխէ, հոն արժանավայել պատուով կ'ընդունուին տեղացիք զՇարլո Պէյ Նուպարն:

Եւ այսպէս Զմիւռնիա կը պանծար, կը հպարտանար յանձին տաղանդաւոր մէկ զաւակին զգալի յառաջխաղացումը:

Բայց աւաղ, երկար չափով տեսնելով այս միտքարական օրերը՝ Զի ո'չ հայրենի երկրին կրկան, ո'չ բժշկական խնամք, ո'չ ծնողական գուրգուրանք և ջանք կապաղացած են օգուտ մը ընձեռել քամբաղդ Շարլո պէյի առողջութեանը մասին: Այլ քանի մը ամիս տաժանելի հիւանդութենէն հիւժուելով, հուսկ ուրեմն վախճանած է երիտասարդական ծաղիկ հասակին մէջ՝ ի ծոց իւր մօր և ազգականաց, կարեւոր նուէրներ ընելով Ս. Մեսրոպեան վարժարանի Թանգարանին:

Եւ այս առթիւ Զմիւռնիա ուղեւոր իր մէկ պատուական ու տաղանդաւոր զաւակին արժանավայել յուղարկաւորութիւն մը կատարել, իւր միայն քաղաքին Հայերը մասնակցած են սոյն տխուր հանգիսին, այլ և օտարազգիք և Եւրոպացի մասններ՝ ժողովացած են վերջին յարգանք մը ընծայել իրենց սիրեցեա հայրենակցին:

Շարլո Պէյ թաղուած է Նուպարեան գերդաստանի յատուկ դամբարանին մէջ, իւր Զմիւռնիա ուր այժմ պաշտօնացած է, կը հրատարակեն Հոմերոսի բնավայրէն արձագանգող գրիչներ:

Զենք գիտեր թէ վաղամեռիկ Շարլո Պէյ Նուպար, Մասոն էր, թէ՛ ոչ: Սակայն եգիպտոսի Հայ բարձրաձանձանները՝ ընդհանրապէս Մասոն կը կարծուին:

Եւ Եղևուֆեան Պօղոս պէյի ինքնագիր երկու գեղագիր հայատառ ու տաճկաբարձունաճանները անձամբ տեսած ու կարգացած եմ Զմիւռնացի իրազեկ բարեկամի մը քով: Այդ նամակներէն մին՝ 1802 ին գրուած էր Պոլսէն և միւսը 1812ին ուղղուած Գահիրէէն: Երկուքին ալ ներքև դրուած ստորագրութեան մէջ՝ մատնական երեք կէտերու նշանները կային: Հարկ է ըսել թէ՛ Շարլո Պէյի մահը՝ ընդհանուր տխրութիւն պատճառեց ոչ միայն Զմիւռնացոց, այլ և յեգիպտոս, երբ բուքդերու ստորադաս հասա գութիւնը: Հոն, Պօղոս Պէյ Եղևուֆ Մէհմետ Ալի փաշայի հաղորդեց իւր հաւատարիմ պաշտօնեա-

(*) Այդ ժամանակ շրջանաւի երթևեկութիւններ դեռ չկային:

յին վաղամեռիկ մահուան դպօր :

Նորին Բարձրութիւնը՝ յանձնեալ յուզուելով «Է՛ն Փանի տիւնեա՛», բացառանշա՛ծ է :

☆ ☆ ☆

Պարոն Մկրտիչ-Նուպարի մէկ անուանի որդին ալ՝ Առաքել Պէյն էր, որ Առաքել Փայա ալ կոչուած է :

Եղիպտոսի մէջ՝ Երկուք են Առաքել Պէյե-
րը, որ շատ անգամ իրարու հետ շփոթած են
ժամանակագիրք :

Ուստի, ճշգրեւը համար՝ հարկ է գիտնալ
թէ, մին՝ Աւագբէլ պէյ Նուպարեան կ'ըստուի ;
և միւսը՝ Աւագբէլ Պէյ Պ. Ապրոյեան . դե-
ղեցիկադէմ և ուսատաճեաւն անձնաւորութիւն
մ'է այս վերջինը, և Տիգրան Փաշա Ապրո-
յի հօրեղբորաբէլն, որ Եթովպիայ Քէոզորսո
թագաւորին դէմ զրկուած Եգիպտական բա-
նակին մէջ ատտիճանաւոր պաշտօնեայ կար-
գուելով, անյուստղի ձախորդութեան մը
պատահած՝ և 1873ին Հապէշայ վերջին պա-
տերազմին մէջ զոհուած է՝ Աւստրիացի Զիչի
անուն տոհմիկ երիտասարդ զօրավետի մը
հետ :

Իսկ Առաքել Նուարսեան՝ Խարթուսի և Սուրաշի նահանգաց ընդհանուր կառավար լուծեան պաշտոնը սասանձնելով՝ սահնայն հաւատարմութեամբ և զոհողութեամբ վարած է իր պաշտոնը, և ապակայն տեղակաւն կլիմային սաստկութեան չի կրնալով ստիպւիլ, թանջքի հիւանդութեամբ տկարացած և մեռած է ՚ի Սուրաշ, որիէ մարմինը փոխադրուած է յԱլեքսանդրիա, Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյն կից դարասիւղին մէջ։ Հոյակաւ դամբարան մը կանգնուած է Առաքել Պէյ Նուարարի գրան։

Առաքել Պէյ տնտեսանք գտով, ասոր
թաղած հնչուն դրամէն, կրորի գումարով մը
հաստատուած էր Խաղիւզի բարեյիշատակ
Առաքել-Նուսիր-Շահնաղարեան վարժարա-
նը:

Լրացնելէ առաջ, չի մտնանք հոս յիշելու թէ, ծանօթ Նուպարեան ֆրանսահայ բա-
նարանի Պատ. Հեղինակը՝ Մեդրոս էֆ. Նու-
պարեան, որդին է Յովհաննէս Նուպարի :

Ա. Յ. ԱՅԿԱԶԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԻ ՆՕԹԵՐ

$$\{m, n\} = m^2 + n^2 + m' + n'$$

11.

Յուշատեղոր . . . որչափ սիրազին և որչափ ցտապին բառ : Սիրազին՝ երբ այդ նիհար էջերուն մէջ , ամէն մէկ երեսը դարձրենելուդ , վարդապոյն տեսիլներ կը ժպտին քեզի , կամ ուրտուտի , տարիանքի ու համայնրի խօսական յիշատակներ կը ծածանին մշտնքիդ առջեւ . . . ու ցաւազին՝ երբ սիրելիի մը կեանքն է որ անցած կը տեսնես աշխարհէս և որուն վերջին օրը մատիտով մը , դուգոջնէն , թուագրեր ես . կամ պատրանքի մը , ծաղիկ երազանքի ճիւղերու ճիւղնէն որ կը յառնեն պահիդ դէմ . . . :

Չեմ գիտեր ինչպէս եղաւ, տեսրիկս բա-
նալան, առաջին նոթը... քօթ մեկտաւ աչ-
քերուն հանդէպ սգաաւելիլ ու տխրաբոյր.
սէ ջիւղայ փահեւ էջը, սրտէնտե խառլք մը
զգացի հոգւոյս մէջը. ոյէաք էր ցոյց տալ էջն
յուշտաւարիս ու ելեւէջն հոգւոյս...

Ու յիշատակներս զիս պաշարեցին բազմոյս
Յիշեցի թէ վերջին անգամ զինքը պատուհա-
նին առջևն էի տեսած, գիտակից գուցէ իր
անգութ ճիւղանգութեան և որ, իրիկուան
գլուարի տնցնապնդը կը գիտէր, — ինք՝ ուղ-
իսէր տնցնող մը — և ինծի այնպէս թուեցաւ
թէ վեհաստեղիկ Մօսան՝ օր մը երկու վերջա-
ւոյս չլիտի լսենեար...

* * *

Եւ առաւուս մըն ալ, եկեղեցոյն դրան
մօտ, ու երջանակի մը մէջ տեսանք, վերջին
անգամ ըլլալով ախոս՝, անուանն այն ախոս
կնոջ որ բովանդակ կ'եանքին մէջ չէր դադ-
րած գլխաւթեան շոյս մ'ընդալէ իր նմաննե-
րուն։ Այդ քառակուսի թղթի կտորը հեգ-
նութիւն մ'երեւցաւ ինծի. բայց, տախտ-
համակերպողի մը հանդարտ մտամբտիւ-
մով մը, իսպրհիկայ թէ այդ տարտազեցիկ
մահապղբ միտ Դեան գիծի մը գաղափարը
կուտար - վերջի'նը - աշխարհին ու անդրաշ-
խարհին, Յիշատակին ու Մոռացումին միջև

Եւ վայրկեանները որոնք ծնունդ կ'առնէին այդ վայրակ - բոլոյէն, մտածումսիս

շուրջը թիթեռներու պէս սկսան թռչտիլ ունէ, մոխրագոյն, արեւնագոյն, ցաւէն դէպի անձկութիւն տարուբերելով երեւակայութիւնս ու խոհանքս, երբ իմ տրտմութեանս հետ պահ մը բազդատեցի անհուն վիշտը դժբաղդ մօր սիրելիներուն: Այն ատեն, ահամայ, իբր թէ անդահական երազի մը մէջ, վերջին օրերու յուզումնալից տեսարաններէն մին երեւակայեցի: Մայրը՝ հիւանդ ու վատոյժ, բազկաթուռի մը մէջ ինկած դաշկահա՛ր, և անկիւն մը՝ անդրանիկ աղջիկն իր խօսեցեալին հետ, որոնք՝ նուիրական ճգնաժամերու դէմ կանգուն, կեանքի աւերակ մը կը դիտէին... և այդ դառնակսկիծ պատկերը սարսուռներ պտտցուց սրտիս մէջ...:

* * *

Հիմայ, ալ ան մայրական դուրգուրանքներէն, ան գորովի սրտազեղումներէն յիշատակ մը կը մնար միայն... ա՛յդչափ սրտէն, ա՛յդչափ հոգիէն, այդ սրբուհոյ կեանքէն մի միայն յաշատակ մը... օ՛հ, անիրաւ կըլծատում, անմեկնելի՛ սղագրութիւն...: Բայց եթէ մեռաւ Տիկին Բերուզէ, զինքը կրկնող մը, իր համեստ նկարագիրը ցուցնող մը թողուց: Ո՞վ չի ճանչնար Ս. Զարուհին, այն աշխոյժ գրագիտուհին, որ Սիւլիի և Անայիսի հետ երարդութիւն մը կը կազմէ մեր կնոջական մտաւորականութեան աշխարհին մէջ:

Եթէ այդ մահը ցնցեց այնչափ համակիր սրտեր, բայց մտածելով պահ մը թէ բանաստեղծուհոյ մը սիրտը ո՞րչափ աւելի բազմապատկուած պաշտօններու ունի իր պանազան վիշտերը՝ անդարմանելի կորուստի մ'առջև, այն ատեն, մենք ալ, արուեստագէտ, գրագէտ կամ «ամսթէօս», մեր անկեղծ համակրանքը՝ այլ և այլ ձեւերու տակ՝ բազմապատկելով, «միօգոգիտ»ներու փունջի մը նման կը զրկենք «...»-ը բնական ճիշդութեամբ:

ՄԻՀՐԱՆ ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ԳԻՒԼԱՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

Խտացեալ կաթ պատրաստելու դրութեան վրայ, մէկ քանի բարեկամներ խորհուրդ հարցուցած են մեզ, թէ կարելի՞ է արդեօք այդպիսի շահագիտական ձեռնարկ մ'ընել հոս. թէ և այդ մասին իրենց պէտք եղած պատասխանը տուած էինք, բայց անցեալ օր տեղական թերթի մը 15րդ թւոյն մէջ ալ վերոյիշեալ խորագրին տակ սոյն նիւթի վրայ ակնարկութիւն մը տեսնելով, արժան դատեցինք այս մասին մեր կարծիքը հրատարակաւ յայտնել, քանի որ խնդիրը կը դառնայ Սզգ. Հիւանդանոցի վրայ, և սխալ ճամբաներ ցոյց կը տրուի, իբր հասցի չոր աղբիւրներ: Ահաւասիկ այդ յօդուածի համառօտութիւնը, որու տակ սակայն, ստորագրութեան տեղ երեք աստղանիշ կար:

«Հունգարիոյ առևտրական նախարարութեան պաշտօնեաներէն մէկը ճամբորդութիւն կ'ընէ (ինչոր միւս օրաթերթերուն մէջ ալ կարդացուեցաւ արդէն), ուսումնասիրութիւն մը կատարելու համար թէ՛ ինչպէս կարելի է իրենց երկրէն սառած կաթ զրկել Արևելքի երկիրները...: Երկրորդ՝ «... Մելքոն Դանիէլեան անուն երիտասարդ մը Ամերիկայի մէջ խտացեալ կաթ պատրաստելու եղանակը ուսումնասիրելէ յետոյ, Կարս վերադարձեր է, ուր սկսեր է իր մասնագիտութիւնը գործադրել ևն...: Երրորդ՝ թէ «խտացեալ կաթը թուրքիոյ մէջ ալ բաւական մեծ քանակութեամբ կ'սպառուի, հետեւաբար այդպիսի գործի մը ձեռնարկութիւնը կրնայ շահաւոր ըլլալ»:

Չորրորդ՝ թէ «Պոլսոյ թերթերուն մէջ առաջարկ մը եղած է եզեր, Սզգ. Հիւանդանոցի ի նպատակ կաթնորան մը հաստատելու համար, և այսպիսի ձեռնարկութեան մը յաջողութիւնը այժմէն խի կրնայ երաշխաւորուիլ»: Հինգերորդ՝ «եթէ պահանջուի որ, կըսէ, խտացեալ կաթ պատրաստելու համար գործարան մը հաստատուի Եփեսոսի վրայ շրջակայները կամ Շիշլիի կողմը, թերևս անկարելի համարուի այս առարկութիւնը. բայց կաթնարանի մը հաստատութիւնը ո՛չ

մեծ ծախքի և ոչ ալ դժուարութեանց կըրնայ հանդիպիլ. և տարակոյս չունինք որ աւելի լաւ հասոյթ մը կ'արտադրէ, քան թէ սիկաուի թղթի և դերձանի վաճառումը, ուրկէ գոյացած շահը, այլ ևս շատ աննշան գումար մըն է Հիւանդանոցի հաշուետոմարներուն մուտքի կողմը:

Եւ վեցերորդ՝ «Թուրքիոյ մէջ կան Եւրոպայի մէջ գիւղատնտեսութիւն սորված անձեր. փափաքելի էր որ անոնք ալ իրենց կարծիքը յայտնէին կաթնարան մը, և կամ «խտացեալ կաթ՝ պատրաստելու համար գործարան մը հաստատելու կարեւոր խնդրոյն վրայ»: Այսչափ:

ՄԵՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Որովհետեւ յօդուածագիրը փափագած է որ Եւրոպայի մէջ գիւղատնտեսութիւն սորված անձեր այս մասին իրենց կարծիքը յայտնեն, ուստի և մենք ալ, ոչ միայն իբրեւ գիւղատնտեսութիւնը Եւրոպայի մէջ ուսած հոգագէտ, այլ և երկար տարիներ ալ Թուրքիոյ շատ մը տեղերը մեր սորվածները գործնականապէս կիրարկած՝ իբրեւ փորձառու հոգագէտ, և նամանուանդ այսօր՝ իբրեւ խմբագիր կամ հրապարակագիր, ճակատաբաց մեր ստորագրութեան ներքեւ, կը փութանք իր հրաւերին պատասխանել պաշտօնապէս՝ մեր կարծիքը յայտնելով:

Նախ թէ՛ գիտէ՞ք արդեօք, խտացեալ կաթը ո՞ւր, ի՞նչ պարագաներու տակ, և ինչպէ՞ս կը պատրաստուի: Հարկաւ ո՛չ. որովհետեւ՝ եթէ գիտնայիք, եթէ գիւղատնտեսութեան վրայ գաղափար ունեցած ըլլայիք՝ երբեք այդպիսի երեւակայական և անգործադրելի առաջարկ մը չը պիտի ընէիք Հիւանդանոցի համար: Տեսէ՛ք թէ ինչո՞ւ: Խմտացեալ կաթը կը պատրաստեն այնպիսի տեղեր, որ մեծ քաղաքներէ հեռի ըլլալով, արտադրուած կաթը՝ իր բնական թարմ վիճակին մէջ սպառելը անկարելի կ'ըլլայ. թէ արտադրութիւնը խիստ առատ ըլլալով, հագիւթէ մէկ լիթրա կաթը 5—10 և առաւուսէն 20 փարայի արժէք կ'ունենայ:

Խտացեալ կաթը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ նոյն իսկ բնական կաթը՝ որ չողիւցնելով իր նախնական ծաւալի վերիվերոյ քառորդին վերածուած է, և 100ին 5, 10 և մինչև իսկ

13 ալ շաքար խառնուած. և իր այս թանձրացած վիճակին մէջ թիթեղեայ տուփերով կը ծախուի հրապարակը: Խրաքանչիւր տուփ կը պարունակէ 450 կում (տեղական 150 տրամ) և կը ծախուի 35ն 4ուկէս դհկ.ի:

Ընդհանրապէս՝ մասամբ կամ ամբողջովին կաթը կը սերտեն, (կարագը կ'առնեն) և միացեալ անարատ կաթն է որ կը խտացնեն: Ոմանք կաթին մէջ կը խառնեն նաեւ քիչ մը ուռնուկան թթւում, (ասիտ սալիսիլիք) որ կաթը աւելուցնէ կը պահպանէ:

Խտացեալ կաթ՝ պատրաստելու համար՝ տրամադրելի խոշոր գրամագլուխներ պէտք են. Զուլցերիոյ մէջ մեր գիտցած խտացեալ կաթի մէկ ճարտարարուեստանոցը, որ օրական 3000 քիլօ կաթ կը խտացնէ, 250,000 ֆրանք գրամագլուխ ունի: Գլխաւորապէս մեքենաները շատ սուղ են:

Խտացեալ կաթ՝ պատրաստելու համար, պէտք է ընտիր և առաջին տեսակի եղեգանք շաքար գործածել:

Խտացեալ կաթ՝ պատրաստելու համար, խիստ աջալուրջ հսկողութիւն և մեծ վարժութիւն պէտք է. նոյն իսկ՝ այս պարագային մէջ շատ անգամ, 100ին 10 կ'աւելուի շինուած տոտեն, և եթէ քիչ մը խափուութիւն ալ ըլլայ գործին մէջ, վնասը կը բարձրանայ 100ին 50 կամ 100:

Եւ քանի որ Պոլսոյ մէջ կաթին մէկ քաշը կ'արժէ առ նուազն 2 դահեկան, եւ քանի որ 100 քաշ կաթը խտացնելով 20 քաշ կը մնայ, և իւրաքանչիւր 100 քաշի համար ալ առ նուազն 100 դահեկան ծախք կ'երկայ, հետեւարար՝ ձեր առաջարկն ալ գործնական և բանական ըլլալէ կը դադրի, և ամուլութեան կը դատապարտուի. քանի սը միւսնոյն ատեն ալ շէնքի և գործիքներու համար ահագին գրամագլուխ մը պէտք է, որու առջև առնեմք կը խրտչի, բաց ի Անգլիացիներէն և Ամերիկացիներէն, որոնց ձեռքն է գրէթէ ամեն տեղ հաստատուած խտացեալ կաթի ճարտարարուեստանոցները: Եւ եթէ անհրաժեշտ նկատուած գործիքները տրամադրելի չըլլան, գրէթէ անկարելի կ'ըլլայ խտացեալ կաթ պատրաստելը: Սակայն կարգ մը անձինք կաթին մէջ ալ և ալ թանձրացուցիչ նիւթեր խառնելով կը խարդախեն և այնպէս

կը պատգամաւն խառնուել կաթ, որո՞ւ օրինակ զայլ ինժ (բիթթէ), ևն. ասոր ըսելիք չունինք:

Արդ՝ բոլոր մեր այս ըսածներէն կրնաք հետեցնել թէ, ինչո՞ւ համար ձեր երազը չի կընար իրականութիւն դառնալ Պաշտօն չըջանալն երբ, և մանաւանդ Ազգ. Հիւանդանոցի համար:

Փանք ձեր յօդուածի չորրորդ մասին. ար կ'ըսէք թէ Պաշտօն թերթերուն մէջ առաջարկ մը եղած էր կաթնարան մը հաստատելու ևն: Բայց չենք գիտեր թէ ի՞նչ է պատճառը որ չէք համարձակած ականք յանուանէ բոկը, թէ այդ առաջարկութիւնը եղած է իսկ և իսկ մեր կողմէ նախապէս, թէ՛ Բիւզանդիոնի և թէ՛ Հանրադատակի մէջ (Տես թիւ 26, Բ. Շրջան, 98, օգ. 23): Արդեօք մուսուլմանն արդիւնք է:

Ասիկէ ճիշդ երկու տարի առաջ էր, երբ Ազգ. Հիւանդանոցի և իր յարակից Որդանոցին համար հասցի չունար արդիւններ կը փնտռուէր, և ամէն կողմէ ալ քաղաքացան ծրագիրներ կը մատուցուէր: Մենք՝ ոչ թէ խօսքով, ոչ թէ միայն թերթերու մէջ գրելով, այլ մինչև իսկ գործնականապէս և լրջորէն ձեռք առինք խնդիրը, եւ նոյն միջոցին՝ ծրագիրներ մատուցինք Ազգ. Քնդ. Փոքագոյ, և նոյն տանին Ազգ. Հիւանդանոցի Պատ. Հոգարարութեան: Քանի՛ քանի՛ օրեր, շաբաթներ, ամիսներ եթէ կ'ուզէք, գայինք, եկանք, հետապնդեցինք, թախանձեցինք, բացատրեցինք, պարզեցինք. բայց՝ չենք գիտեր թէ, Ազգ. Հիւանդանոցի ճակատագրէն էր որ, երբ վերջապէս համալուծ գոյացուցաւ մեր ծրագրերու գործարկելութեան և չահեկանութեան վրայ, դժբաղդարար՝ Հոգարարութեան և խնամակարութեան իրենց հրաժարականով, մեր ծրագրերն ալ ամլութեան դատապարտուեցան:

Բայց խնդիրը հոն է որ, արդեօք մինչև ցարդ մեր ծրագիրը իրականութիւն չի գրունելուն բուն պատճառը հոգարարութեան հրաժարելը եղած է միայն, ապա թէ ոչ մեր մէջ Ազգ. գործերու մատակարարութեան մասին, գործնական մարդու դրական գաղափարներով տոգորուած անձնաւորութեանց պակասը:

Մենք աւելի վարժուած ենք «Մուրացիա-

նութեան», քան թէ՛ ժողովան գործունէութեան: Կաթնարանը ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, հաստատութեաւ արդիւնները ի՞նչ արժէք կրնան ունենալ: Նուիրատուութիւն. ասիկէ դիւրին ի՞նչ կայ. չէ՞ մի օր, ժողովուրդին պարտքն է իր Ազգ. Հիւանդանոցը պահել: Այ՛ ի՞նչ կը փնտռէք ասիկէ անդին:

Ղ. ԲՈՂԱՏ

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՆԵՐԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՊԻՏԱԿԱՑՈՒՄ

Արտհետեւ Խաչ հիւսուածաթելերը առ հասարակ, բնականապէս կամ պատահօրէն, օտար նիւթերով դրուողուած կըլլան, որոնք՝ զուտ խորանիւթի (սկլիւլօյ) բնական սպիտակութիւնը կ'աղքատեն և իր փայլը կը նսեմացնեն, բոլոր ներկելու գործողութիւնէն առաջ, այդ հիւսուածաթելերը սպիտակացուցի գործողութեան կ'ենթարկեն:

Բայց որովհետեւ հիւսուածաթելերը երկու գլխուղար տարբեր սկզբնաւորութիւն ունին՝ բուսային և կենդանային, սպիտակացնելու գործողութիւններն ալ կը տարբերին տեսակին բնական յատկութեանց համեմատ: Նոյն իսկ, այս երկու գլխուղար բաժանումներու վերաբերող իւրաքանչիւր ստորադաս տեսակի մասնաւոր յատկութեանց համաձայն, սպիտակացուցի գործողութիւնները զգալապէս կը տարբերին:

Մենք մեր քննութիւնները պիտի մասնաւորենք միայն, մեր երկրին համար ամենէն աւելի կարեւորութիւն ունեցող հիւսուածաթելերու վրայ, և հետզհետէ պիտի բացատրենք բամպակի, կտաւի, բուրդի և մետաք-

սի սպիտակացուցման գործողութիւնները :

ՍՊԻՏԱԿԱՅՈՒՄ ԲԱՄՊԱԿԻ

Ինչպէս գիտենք, խալ բառակը բնապէս կարգ մը ազոտոս գոյանուերով (substance) դրուագուած է, որ բուն խորշանիւթի բնական սպիտակութիւնը և մայլը կը նուազեն : Այս վիճակին մէջ երբ բառակը մանուկ, ազոտոս գոյն գոյն մը կ'ունենայ . և երբ այս բնական վիճակին մէջ մանուած բառակի թելերը ստալիներով պատտառ ևն . շինուին, այս անգամ ալ դուրսէն աւելցած կարգ մը օտար նիւթերով բոլորովին ազոտոս կերպարան մը կ'ստանան : Այս օտար նիւթերու քանակը՝ իւր, նախ (նիշտոտա) ևն . մինչև 30 առ հարկեր կը բարձրանայ :

Ունտի՝ այսօրինակ պարագաներու մէջ պէտք է, թէ այդ օտար նիւթերը դատել իրմէ, և թէ բնապէս իր վրայ դրուագուած ազոտութիւնները վտարել, որպէս զի՝ բուն խորշանիւթի ճերմութիւնը կարելի ըլլայ ձեռք բերել :

Հին ստեղծները հիւսուածանիւթերը ճերմկեցնելու համար օգին ժանգուտացնող (օքսիտանթ) յատկութեան կը դիմէին, որ բաւական գոհացուցիչ արդիւնք մը կուտար այն ստեղծները . և այս արեգակի եւ խոնաւութեան կրկնակի և փոխադարձ ազդեցութիւններուն տակ, որ վտարելի գոյանուերը լուծելի վիճակի մ'ենթարկելով, ալքալի պարունակող ջուրերու (կալի, նատրոն կամ մանիլջուր) մէջ լուացուած ստեղծին կը գտնուէին հիւսուածանիւթերէն, և ջուրին մէջ կը լուծուէին :

Բայց այս գործիւնը, ճարտարարուեստներու ներկայ յառաջացած վիճակին մէջ չի կրնալով դոհացուցիչ արդիւնք յառաջ բերել, թէ իր թելութիւններով և թէ գործողութեանց դանդաղութեան պատճառով, այսօր գրեթէ բոլորովին բարձրիւթի եղած է բառակիւն համար, և իր տեղ կը գործածուին մեծ յաջողութեամբ ենթաքլորակներու (պոր օրինակ՝ քիրէճ գայմաղի կոչուածը) լուծաջուրերը, որոնց ներգործութիւնը անհունապէս շատ աւելի ազդեցիկ ըլլալով, գրեթէ խառնապէս ժամանակի տեսողութեան խիստ կարևոր նշանակութեան արժանի խնայողութիւն մը յառաջ կը բերէ :

Ճերմկեցնելու գործողութեանց մէջ գործածուած ենթաքլորակներն են՝

Ա. Կալիոնի ենթաքլորակը = (իւրօքլորալ արբոթաիւթ) = , որ կը ճանչցուի Eau de Javelle = ժապէլի ջուր անունով :

Բ. Նատրոնի ենթաքլորակը = իւրօքլորալ արբոթաիւթ, որ Eau de Labarraque = Լապարաքի ջուր անունով կը ճանչցուի . և՝

Գ. Կիրի ենթաքլորակը = իւրօքլորալ արբոթաիւթ = որ պարզապէս քլոր կամ քլորիւթ արբոթաիւթ կը ճանչցուի . և այս վերջինն է՝ որ ամենէն աւելի կը կիրարկուի ճերմկեցնելու գործողութեանց մէջ :

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն ճերմկեցնելու գործողութիւնը, և գործողութեանց մէջ կիրարկուած գոյանուերը, ամէն ալ թթուածին կապի ժանգուտացնող յատկութեան արդիւնքն են, և ենթաքլորակներու կիրարկութեամբ ձեռք բերուած ճերմութիւնն ալ գործողութեանց միջոցին քիմիական հակազդեցութիւններով յառաջ եկած նորոգին թթուածինի արգասիքն է :

Բայց որովհետեւ հիւսուածանիւթերը պարարային և ռետային (ուէջինա) գոյանուերով ազոտած են՝ բնապէս թէ արուեստապէս, քլորի ազդեցութիւնը կը չեզոքացնեն քիչ թէ շատ . ահա այս պատճառաւ՝ քլորի ազդեցութեան ենթարկելէ առաջ պէտք է նախ այդ իւրերը վտարել, որպէս զի սպառած արդիւնքը յաջողութեամբ և նպատակաւոր պայմաններու մէջ ձեռք բերուի :

Այս պարարային և ռետային գոյանուերը ալքալային տաք լուծաջուրերու մէջ կը հալին, և հիւսուածանիւթերէն դիւրութեամբ կը գտնուին :

Պարարային նիւթերը՝ որ իւրաքանչիւր (իւրօքլորալ) ենթաքլորակն են, և կազմուած սպարային թթուանիւթէ (acides gras), ալքալիան լուծաջուրին մէջ օճառանալով յառաջ կը բերեն իւրաքանչիւր և պարարային թթուանիւթէն հետ միացած ալքալեան տաք, որոնց երկուքն ալ կը հալին դիւրութեամբ ջուրին մէջ :

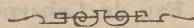
Ռետայիններն ալ իրենց կարգին ալքալեան աղին հետ միանալով, ռետական օճառներ կը կազմեն մոտաւոր, և մեծ մասամբ ալ ջուրին մէջ աւելի մտալով, կը վտարուին հիւսուածանիւթերու վրայէն :

Ղ. ԲՈՒՍ

ՈՏՔԵՐՈՒ ԳԱՐՇԱՆՈՏ ՔՐՏԻՆՔԸ

ԵՒ

ՆԵՐՐԱՆԻ ԱՅՏՈՒՑ

ՀԱՐՑՈՒՄ ԹԻՒ 83

Հանրագիտակի բաժանորդներէն Կ. Ս. Կը գրէ մեզ թէ, իր գործին բերմամբ ամառը ընդհանրապէս ոտքով ճամբորդութիւններ կ'ընէ, և այս պատճառաւ ոտքերը չափազանց կը քրանին, ու անտանելի կերպով... Կը հոտին. և երբեմն ալ կը պատահի որ, ոտքերու ներքեան աշտուցաւորուի (գաղարճը). ուստի այս երկու պարագային մէջ կրնանք արդեօք իրեն փրկարար միջոցներ ցոյց տալ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Հետագայ միջոցը կիրարկելով, կրնաք յաջողիլ ոտքի գարշահատ քրտինքին առաջը աւանել:

Տառք քաշ ջուրի մէջ 15-20 ընկուզենի տերեւ (չոր կամ թարմ, հոգ չէ) դնելով եռացուցէք, պաղեցուցէք, և այդ ջուրով մէկ քանի օր առաւօտ երկուց ոտքերնիդ լոգանքի դրէք:

Չարտրդ կամ հինգերորդ օրը ոտքերնիդ օժեցէք հետեւեալ սպեղանիով:

Երկաթի վերքլորուկ (բէւքլորուկ տը ֆէն) 50 կուամ և լուլաշիճ (կլիսէնին) 20 կըռամ:

Այս վերջի դեղը գործածելէ առաջ եթէ անգամ մը ձեր բժիշկին խորհուրդ հարցնէք, լաւ կ'ընէք. բայց սովորական պարագաներու մէջ արդէն երկրորդ դարմանը աւելորդ կը նկատուի, եթէ շարաթը երկու երեք անգամներ, ընկուզենի տերեւի պաղ ջեռաթուրի մէջ ոտքերնիդ լուաք և մանաւանդ սրբած ատեննիդ ալ եթէ ոտքերնուդ վրայ մէկ երկու կաթիլ խնկաբոյր քացախ (վինէկու տը թուալէթ կոչուածը), կամ գլոնական ջուր (օ տը գօլոնէր) կաթեցնէք, աղահոգարար 90 առ հարիւր այդ գարշահոտութիւնը կ'անհետի:

Բ.

ՆԵՐՐԱՆԻ ԱՅՏՈՒՑՆԵՐՈՒ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄ

Գերմանական զօրաբանականերու մէջ կը

գործածեն հետագայ սպեղանին, որ անմիջական կերպով ցաւերը կ'ամօքէ, և շուտով այտուցները կը բուժէ:

Սեւ օճառ (սալօն նուառ) 50 կուամ.

Ջուր 25 »

Նաֆթաճարպ 15 »

Ձինկի ժանգուտ (օքսիտ տը զէնք) 5 »

Լաւանդի իսկութիւն (էսանս տը լավանտ) մէկ քանի կաթիլ:

Օճառը խառնեցէք ջուրին հետ, ժանգուտը նաֆթաճարպին հետ, յետոյ երկու խառնուրդը իրար բաղադրեցէք և աւելցուցէք իսկութիւնը:

Եթէ դեղագործի մը պատրաստել տաք, աւելի աղէկ կ'ըլլայ:

Այս սպեղանին ընտիր դարման է նաև, երկարատեւ ճամբորդութեանց ատեն ձիւնորներու երատանը յառաջ եկած սկիթուքներուն, ինչպէս և ոտից այտուցներուն:

Ղ. ԲՈՒԱՏ

ԱՌՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆՔ

ՍՆՆԵԱԿԻ ՄԸ ՕՐԸ ՄԱՔՐԵԼ

Դրէք սնակի մը մէջ մէկ դգալ սուրճ, մէջտեղը գոգաւորելով տեղաւորեցէք պղտիկ կտոր մը քափուր (քեաֆիրի) ու բռնկեցուցէք. քափուրը այրելով սուրճն ալ հետը մէկտեղ կ'այրի և ատանկով սնեակին օդը կը մաքրուի:

ՄԱՏՆԱՇՈՒՐԹ (տօլամա)

Շատ անգամներ ժողովրդական պարզ դեղեր ալ իրենց օգտակարութիւնը կ'ունենան. ահաւասիկ, մատնաշուրթի համար դեղ մը՝ որ թէև իր խոշորութեամբ անտանելի կ'ըլլայ, բայց նշգրտակի հարուածէն կ'ազատէ ձեզ:

Երբ մատերնիդ ցաւիլ սկսի, լիմօն մը առէք, մէկ ծայրէն կտրեցէք և ցաւած մատերնուդ վրայ անցուցէք. թողուցէք 1-2 օր կամ պակաս, մինչև որ ցաւը անցնի: Հանած ատեննիդ պիտի տեսնէք որ կատարեալապէս բժշկուած է մատերնիդ:

ՁԵՌՌԵՐԸ ԽՆԱՄԵԼ

ՅԵՐԹՅՈՆ «ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ»Ի

(5)

ԺԻՒՆ ՎԵՐՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԻՍ ԿԵԴՐՈՆԸ

Սովորաբար այնպէս կը կարծուի թէ՛ ձեռքերու ձերմկութիւնը գաղտնիք մ'է, մենք պիտի բացատրենք մէկ քանի միջոցներ որոցմէ կրնաք ընտրել ուղածելու :

Քիչ մը գաղջ ջուրի մէջ լեցուցէք անուշադր (նիշադր) կամ ոսկեքարակ (թեհեքեար) և լուացէք ձեռքերնիդ, թէ՛ կը մաքրէ և թէ՛ կը կակղցնէ : Իսկ եթէ ձերմկցնել կ'ուզէք, քիչ մը ջուրի մէջ վարտակի ալիւր (եռլաֆ) ցանեցէք և լուացուցէք : Ջուրին տեսակն ալ մեծ դեր կը խաղայ : ամենէն աւելի կը յանձնարարուի անձրեւի ջուրը գոր. օր. ջրամբարի (սառնըմ) ջուրը :

Շատեր պառկած ատեննին իւղաշիճով (կլիսեռին) ձեռքերնին կը մալակոնեն (*), ատրկա փոխանակ մորթը կակղցնելու, աւելի կոշտութիւն և կարմրութիւն կուտայ. աւելի աղէկ է գործածել վարտակի ալիւր, կամ հաւկիթի ձերմկուցը և քիչ մ'ալ պաղլեղ (չապ) իրար խառնելով քսել. և այս դեղն է որ կարգ մը պոռոտախօսներ կը ծախեն բարձր գիներ պահանջելով :

Ամենէն կոշտ և թիւտ ձեռներն անգամ մէկ ամսուան մէջ կարելի է կակղցնել և ձերմկցնել, եթէ շարունակ պառկելու ատեն իրենաբ տարուի : Ամենէն անհրաժեշտ նիւթերը որոնք մեծ բանք չեն, տանտիկին մը կրնայ իւր ննջարանի դարակին մէջ ունենալ : Ահաւարիկ պահանջուածը, պզտիկ չիւզ մը կալի լուծաջուր (քօգաւ կամ սօտա). քիչ մը ոսկեքարակ, քիչ մը վարտակի ալիւր, և լիճն մը. այս վերջինը խիստ լաւ կը մաքրէ մորթը :

Ուրիշ միջոց մ'ալ : Առէք

Ճերմակ քացախ	10 տրամ
Ալբօլ	5 »
Վարդեջուր	5 »
Լեմոնի հիւթ	3 »

Իրար խառնեցէք, և թեթեալէս քսեցէք ձեռքերնուդ :

ԱՐԱՔԱՅ

(*) Կրնայ ըլլալ որ մէկ քանիներ օգտուին սակայն ամեն մորթի համար չէ :

ԱՐՏՈՆԱՏԷՐ Ա. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Ինծի այնպէս կը թուի թէ՛ սկզբնական պարբերութիւնը կանոնաւորապէս գրուած է. յետոյ օրէնքի մը համաձայն, գոր պէտք է երեւան բերել, հակառակ դարձուած է : Ո՛վ որ այս ծածկագրին բանալին ունենայ կրնայ ջուրի պէս կարգաւ գանի : Բայց ո՞րն է այդ բանալին : Ա.քո՛ւ՛՛, գիտե՞ս այդ բանալին :

Ձի սլատասխանեցի մօրեղբորս այս հարցման, և ասոր պատճառը կայ : Աչքերս՝ պատին կախուած սիրուն նկարի մը յառած էի. Կըրախալէնի կենդանագիրն էր ան : Մօրեղբորս սանուհին՝ Ալթօնա իր ազգականուհիներուն մօտ կը գտնուէր այն պահուն. իր բացակայութիւնը շատ տխրեցուցած էր զիս. հիմայ ա՛լ կրնամ խոստովանիլ որ գեղանի վերջնատուհին ու բրօքէսէօրին քեռորէին գերմանական բովանդակ համբերութեամբ ու հանդարտութեամբ կը սիրէին զիրար. մօրեղբորս մէս գաղտնի նշանուած էինք, որովհետեւ երկրաբան ըլլալով սիրոյ զգացումները չէր կրնար ըմբռնել : Կրախալէն մանկամարդ աղջկի մըն էր կապուտ աչքերով, խարտեաշ, քիչ մը լուրջ նկարագրով, ինչ որ արդելք չէր ըլլար ինծի տածած սիրոյն : Իսկ ես կը պաշտէի զինքը, եթէ երբեք այդ րոյ՞նը գոյութիւն ունի Թուտենքեան (հին գերմաներէն) լեզուին մէջ : Իմ մինիսիկ վերջնատուհին պատկերը մէկ րոպէի մէջ իրականութեան աշխարհէն անուրջներու, յիշատակներու աշխարհը նետեց զիս :

Մտքովս վերստին կը տեսնէի իմ աշխատութեանցս ու հաճոյքներուս հաւատարիմ ընկերը : Ամէն օր նէ կ'օգնէր ինծի մօրեղբորս թանկագին քարերը կարգի դնելու, զոր միտքին կը պիտակէինք : Օրիորդ Կրախալէն քաջ հանգաբան մըն էր : Կը սիրէր գիտութեան կրնձ-

ուտ խնդիրները խորաքննել: Քանի՜ քանի՜ քաղցր ժամեր անցուցած ենք մէկտեղ, և ո՞րքան բաղձացած եմ բողբոս ունենալ այդ անզգայ քարերուն, զոր կը շօշափէր նէ իր փափուկ մասներով:

Յետոյ զրօտանքի պահուն՝ երկուքս մէկին Արէրի թաւուտ ծառուղիներու մէջէն կ'ուզուէինք դէպ ի խոյժանուած հին աղօրիքը, որ լճին ծայրը հաստատուած այնքան գեղազգեցիկ զիրք մը ունէր: Ճամբան ձեռք ձեռքի բռնած կը խօսակցէինք: Բաներ մը կը պատմէի, որոնք իր ծիծաղը կը շարժէին. այսպէս մինչև Էրզրայի եզերքը հասնելով, ու մնաք բտրով մը բռնէ յետոյ կարապետներուն, որոնք ձերմակ ու մեծ հարկընտանեքու մէջ կը լուսային, չոգեկուրով քարափ կը գաւառայինք:

Արդ՝ անուրջիս այս անշուշտն էի, և ահա՜ մօրեղբայրս բռնեցքը սեղանին վարնելով ուժգնորէն իրախանութեան կոշեց զիս:

Տե՛ս, ըսաւ, ես այնպէս կը կարծեմ թէ՛ գրերը խառնաշփոթ ընծայելու համար, մօրեղբաւս մտքին ներկայացած առաջին գաղափարը սա կրնայ ըլլալ՝ փոխանակ հարկընտանիքի ուղղածիդ դիրքով գրել զանոնք:

— Ա՛ն քեզի բան մըն ալ, ըսի մոռով:

— Պէտք է փորձել թէ ի՞նչ արդիւնք կ'արտադրէ այս ձեւ շարուածքը: Աքսէլ ո՛ր է պարբերութիւն մը ա՛ն սա թուղթին վրայ և փոխանակ իրարու ետեւ շարելու յաջորդաբար, գրէ զանոնք ուղղածիդ սինտակսերու ձեւով, այնպէս որ հինգը կամ վեցը մէկ խումբի ձևացնեն:»

Հասկցայ թէ խնդիրը ի՞նչի վրայ կը դառնար, և խեղճն սկսայ վերէն դէպի վար գըրել:

Կ ե , ո Կ ալ

ը մ ի ւ ր է

ս ք մ չ ա ն

ի ե ա ի ի ո

ր զ ն կ ւ !

«Լա՛ւ, ըսաւ բրօթէսէօրը առանց գրած» կարդալու: Հիմա հարկընտանիքի մը վրայ շարէ տառեր:»

Գրեցի և հետեւեալ պարբերութիւնը ըստացայ:

Կ ե , ո Կ ալ

Կատարեալ, յարեց մօրեղբայրս, թուղթը ձեռքէս խլելով, ճիշդ հին վաւերագրին կը նմանի. ճայնաւորներն ու բաղաձայնները միեւնոյն անկարգութեան մէջ խմբուած են. նայն իսկ գլխագիրներ, ստորակէտներ կան բաւերուն մէջտեղ, Սաքնիւտէօի մագաղաթին մէջ գտնուածին յար և նման:

Շատ հանճարեղ գտայ այդ դիտողութիւնները:

«Արդ, ըսաւ մօրեղբայրս, խօսքը ուղղակի ինձի ուղղելով. քիչ մը առաջ գրած պարբերութիւնդ կարդալու համար կը բաւէ իւրաքանչիւր բառին առաջին գիրը, յետոյ երկրորդը, յետոյ երրորդը տունել, և այսպէս յաջորդաբար:

Ու մօրեղբայրս մեծ զարմացումով կարդաց հետեւեալը, որուն վրայ ես ա՛լ տեսիլ զարմացայ:

Կ ե , ո Կ ալ

«Հէ՛» ըրաւ բրօթէսէօրը:

Այո՛, առանց տարակուսելու, ձախուեր սիրահարի մը պէս վտանգիչ պարբերութիւն մը գրած էի:

— Ա՛հ, Կրախալէնը կը սիրե՛ս, յարեց մօրեղբայրս, խնամակալի ճշմարտ շեշտով մը:

— Այո՛... ո՛չ... թողնուիցի:

— Ա՛հ, Կրախալէնը կը սիրես յարեց մօրեղբայրս մեքենաբար: Է՛հ, ուրեմն իմ գտած կերպս կիրարկենք խնդրի առարկայ եղող վաւերագրին վրայ:

Մօրեղբայրս վերադառնալով թաղուելով իր պատուղիչ հայեցողութեան մէջ, մոռցաւ իմ անխուհեմ խօսքերս: Անխուհեմ կ'ըսեմ, որովհետեւ գիտունին գլգլխը չէր կրնար ըմբռնել որսի խնդիրները: Բարեբաղդաբար վաւերագրին խնդրով յափշտակուած էր:

Իր գլխաւոր փորձը ընելու կէտին վրայ՝ բրօթէսէօր Լիտնպրօքի աչքերը շողեր արձկեցին իր ակնոցներուն մէջէն. մասնները դադարեցին երբ հին մագաղաթը ձեռքն առաւ. լրջօրէն յուզուած էր: Վերջապէս ուժգին հազաց ու լգլջ ձայնով մը արտաբերելով իւրաքանչիւր բառին առաջին, յետոյ երկրորդ գիրը, այսպէս յաջորդաբար հետեւեալ շարքը տուն տուաւ ինձի:

Շար.

ցած ենք նամակնիդ և քառթերնիդ. չուտով
կը զրկենք պատասխանը :

Բարիդ. — Տ. Տօղրտմաճեան էֆ. — Եր-
նորհակալութիւն. ստացանք նոր շրջանի
բաժնեգիրքը, ընկալագիր կ'ստանաք. յանձ-
նարարութիւննիդ կատարուած է :

Իզմիր. — Մ. Ն. Միքայէլեան էֆ. —
ձեր նամակաւ քիմիական պարարներու գոր-
ծածութեան և մասնաւորապէս անոնց այ-
գիլի ու ձթեմնի կիրարկումի մասին անմի-
ջակտն տեղեկութիւն կ'ուզէիք. կարծելով որ
հիմա ժամանակն է. բայց ո՛չ. այդէն իսկ
ժամանակը վաղուց անցած է. այդ պարար-
ները կուտան ծառերուն, ընդհանրապէս աշ-
նան մէջ, և ոչ թէ գարնան. ուստի՝ ժամա-
նակ ունինք տակաւին, և թերթիս մէջ մա-
տաւորապէս կը բացատրենք ընդարձակօրէն :

Մանիսա — Գ. Կ. Ունճեան էֆ. — Ձեր
յանձնարարութիւնը կատարուած է. աճա-
պարանօք մոռցած ենք յիշելու թէ ձեր ը-
սած գրքէն տպուած չի կայ :

Սիլվիլի. — Գործակալ. — Նամակ զրկա-
ծ ենք. ձեր յօդուածներուն կը սպասենք :

Շապին գապահխար. — Սերովբէ էֆ. Կ.
Մէլտօնեան, — Համակրալիւր նամակնիդ ստա-
ցանք, թերթ կը զրկենք. բայց ձեր յանձնա-
րարած անձը կ'ըսէ թէ, բաժնեգիրք վճա-
րելու մասին իրեն բան գրուած չէ. հաճեցէք
նամակաւ զեկուցանել :

Մակարա. — Յ. Վեամ էֆ. Արապեան. —
Կ'ըսէք թէ պակաս թիւեր ունիք. եթէ մին-
չե ցարդ մեզմէ պահանջուած ըլլար, ան-
պատճառ կը զրկէինք. ուստի հաճեցէք մօ-
տաւորապէս կամ տեղւոյդ գործակալութեան
միջոցաւ և կամ ուղղակի պահանջել խմբա-
գրութեանէ : Հարցումնիդ ուշադրութեան
առնուած է, կը պատասխանուի :

Պանտրմա. — Գ. Արզումանեան էֆ. — Կը
զրկենք Ձեր պակաս թիւերը, 21, 22, 23 :

գործնական ոճով բժշկութեան, վիրաբուժութեան
Աւողջարանութեան, ճարտարարուեստից, Բնաբա-
նութեան, Քիմիայի, դեղերու. Բնական պատմու-
թեանց, Աստղաշխութեան, Երկրագործութեան և
այլ գիտութեանց վրայ :

Ըստ կարելւոյն ամենայն խնամք տարուած է բա-
ռերու ճշգրտութեան : Բնագարձակ բացատրութիւններ
կուտայ իւրաքանչիւր նիւթի վրայ, ի բաց առեալ ա-
մէնէն անգործածական նիւթերն. իսկ կարեւոր նիւ-
թոց վրայ էջերով օգտակար տեղեկութիւնք տնպա-
կաս են : Այս աշխատութիւնը որպէս զի յիշեան կա-
տարեալ ըլլայ, հեղինակը իրեն առաջնորդ բռնած է
շատ մը հանրադիտական եւրոպական բառարաններ :

Գիտական բառերու մասին առաջնակարգ թի-
կունք եղած է այս գործիս վ. Հ. Քաջուհոյ Հաբա-
էթէլ ընդարձակ ընտիր բառագիրքն, իսկ բոլորց մա-
սին վ. Հ. Ալիշանի Հայբաշի : Աւելորդ չէ համար-
ուած գիմելու նաեւ մասնաճէլգերու վրայ խօսող գրք-
երու օգնութեան :

Հեղինակը խնամք եւրոպական ընտիր գործերէ քա-
ղելով ամենէն գործնական և օգտակար գիտութիւններն
զանոնք խմբադրած է մի հատորի մէջ՝ զարդարելով
ամեն ճիւղի վերաբերեալ դեղեցիկ պատկերներով :

Այն գործը պիտի լրանայ 50 տ. թածալ թերթերու
մէջ, իւրաքանչիւր թերթի երկայնութիւնն է 24 հա-
րիւրորդամեզը, լայնք 16 հրմ. գրերն մանր և գիւր-
ընթեռնի :

Իւրաքանչիւր թերթի բաժանորդագինն է 20 պան-
թիմ, տմբող գիրքն 10 ֆրանք (— 1 ըուրլի, 2 տու-
ար) զոր կանխիկ ներփակեալ տոմսակաւ պէտք է փա-
փաքողն յղէ առ Տեսչութիւն վեհեաիկի Մխիթար-
եան Տպագրատան. ապահովագրեալ նամակաւ եթէ
կ'ուզէ ընդունիլ թերթերը :

Թերթերն կը զրկուին հինգ Իւրաքանչիւր
անգամ : Ռուսաստանի և Տաճկաստանի համար յայտ-
նի է թէ լաւագոյն է յանձնարարականաւ (recom-
mandé) զրկել. առ այս փափաքողն պէտք է 5

Պառնի հաշուէ, որով բաժանորդագրոյն վրայ ա-
ւելցնէ ֆր. 2,50 — (12,50 ֆր. — 5 ըրլ. — 4 ու կէս
թիւնարան զի կորստեան պատասխանատու չէ Տես.) :

Վտրւելլ :
Տպագրութիւնը աւարտելէ վերջ, բառգրքին գիրք
պիտի բարձրանայ 15 ֆրանքի. բաց ի թղթատարի
ծախուց* :

* Վերագրեալ ազդի վրայ՝ Հանրադիտակի բոլոր
Գործակալներու և Բաժանորդներու աւագրութիւնը
կը հրաւիրենք, և կը յանձնարարենք վեր. Հ. Ս. Ե-
րամեանի սոյն հմտոյի և արգիւնաշատ գործը, որ ո՛չ
միայն ֆրանսագէտ հայերու, այլ մինչեւ իսկ ֆրան-
սերէն չգիտցող ամէն Հայ դրագէտի, բանասերի և ըն-
թեքցողերի համար կարեւոր է, և անոնց չափ և
աւելի կրնան օգտուիլ այդ բառարանի ուղղութեանէն.
քանի որ ամէն բառի առջեւ պիտի գտնան ընդարձակ
վտրնեութիւններ, լուսաբանուած խնամաւոր պատ-
կերարացոյ Ե. Ս.

Ա Ձ Դ

ԳԱՂ. ՀԱՅ. ԳՈՐԾՆ. ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՅ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԲԱՌԱՐԱՆ

Գործ. Հ. ՍԻՄԵՈՆ ԵՐԱՄԵԱՆԻ

Սոյն բառգիրքը կը խօսի աշխարհիկ լեզուով և

ՇԵՐԱՄԻ ԱՄԵՆԱԸՆՏԻՐ ՀՈՒՆՏ

Որոնք որ կ'ուզեն շերամի ամենէն
ընտիր հունտերը ունենալ, պէտք են
դիմել Պրուսայի «Իրէք Խան» կոչուած
մետաքսի վաճառատեղոյն՝ հետապա-

ճառ Գրիգոր Փամպուլքեանի, որ բասթօրեան դրութեամբ՝ չերամի ամենաընտիր հունտը կը պատրաստէ և կը մատակարարէ իրեն դիմողներուն, խիստ գոհացուցիչ զիններով:

Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԵՒ Յ. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ
ԹԵՅԻ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ձինական, Հնդկական և Ճաբոնական ամենաընտիր տեսակէ եղող արտադրութիւնները պիտի գտնէք ապահովաբար վերոյիշեալ պատուաւոր վաճառատան մէջ անհամեմատ աժանութեամբ:

Գաւառներու համար, յանձնարարութիւնները փովթով և ճշգիւ կը կատարուին:

Կեդրոնատեղին է, Կ. Պոլիս, ձէլալ Պէյ խանի տակ, թիւ 10. սոյն վաճառատան ապրանքները ժողովուրդէն գընահատուած ըլլալով, շատեր անոնց կեղծը հրապարակ հանաւորութեամբ զգուշանալուն համար, վերոյիշեալ փաճառանիշին տակ Կ. Եաւրոսեան և Յ. Իսագոսեան ստորագրութիւնով փնտռեցէք:

Եթէ ՈՏՔԻ ԿՈՇՏԵՐԻ
(ՆԱՍՏՐ) ԿԸ ՆԵՂՈՒԻՔ

Դիմեցէք առանց երկմտելու, Գուժ-Գափու Ջարիֆեան գեղարանը, ուր պիտի ստանաք 5 դահեկանի փոխարէն, փոքրիկ սրուակի մը մէջ, Ա. Ջարիֆեան էֆ.ի հնարած «հակակոշտային» հեղուկը՝ բացատրութիւնով մէկտեղ:

Գաւառներէ ուղղորդուող կը շրջանառու թղթատարով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐ

Արեւելեան Մատու. 29րդ Տարի, Կիսամաթերթ, Երազային, Գրական և Քաղաքական խմբագիր-Տնօրէն Մ. Մամուրեան: Տարեկան կանխիկ 80 դր ըստ 17 ֆրանք, Ուսուցիչներու համար 60 դր կամ 13 ֆրանք: Հասցէ՝ Մ. Մամուրեան, Իզմիր:

Բազմալեզ. - 57րդ տարի, ամսաթերթ, Հայ մատենագրական, ստուգարանական, պատմական, քերականական, աշխարհագրական, հնախոսական, ուրիշ - Տարեկան կանխիկ, 10 ֆրանք:

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue "Bazmavep", St. Lazare Venise (Itali)

Հնդկ-Ասորեան. 13րդ տարի. ամսաթերթ. Հայ գրական յօդուածներէն զուտ ճշտիւ տեղեկութիւն կուտայ Հայ. գրականութեան, Պատմութեան եւլի նկատմամբ, ամէն ամիս նոր հրատարակութեանց վերայ եւլի եւլի: Տարեկան կանխիկ 10 ֆրանք:

à la Rédaction de la Revue "Hantess",

VII/2 Mechitharistengasse 4.
Vienne (Autriche)

ՀԱՅ ՇԱՔԱՐԱՎԱՃԱՌԸ

Եթէ կուզէք պատուական, համով հոտով և աժան «լոգումշէքերի» ուտել, դիմեցէք առ Սարգիս էֆ. Ալէմեան, Էսկի-Չապթիյէ, թիւ 57, ճիշդ թուրքիա Օթէլի անկիւնը:

ՄԵՐ ՀԱՍՑԷՆ

Ի դիմաց ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ կ'ստորագրէ մի միայն Տնօրէն-Խմբագրապետ Ղ. ԲՈՒԱՏ, որը դիմել պէտք է, առանց բացառութեան, թղթիս վերաբերեալ ամէն գործառնուած համար:

در علیہ دہ بفتحہ قوسندہ اسکی ضبطیہ دہ
۱۹ نومروی دکاندہ «مجموعہ علوم» غرض
سر محرری (بولاد) افندی

Ղ. Բուլատ Տնօրէն-Խմբագրապետ

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ»

19. Էսկի-Չապթիյէ, Պաղլէ-Գափու
Սթամպուլ

H. Polad Rédacteur en chef du journal
"HANRAKIDAK",

19. Rue Eski-Zabtié Bahdjé-Kapou. 19
Stamboul